



UDK: 372.881.111.1

Maftuna AVALBOYEVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti
E-mail: maftunka91@gmail.com

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti dotsenti D.Buranova taqrizi asosida

O'QUVCHILARNING INGLIZ TILI LEKSIKASINI O'ZLASHTIRISH DARAJASINI ANIQLASH (O'ZBEK MAKTABINING 7-9 SINFLAR O'QUVCHILARI MISOLIDA)

Annotsatsiya

Mazkur maqola ingliz tilidagi ekvivalenti yo'q leksik birliklarni o'zbek maktabining 7-8-9 sinflar o'quvchilari qay tarzda o'zlashtirganliklari haqida so'z yuritadi. O'quvchilarning mavzuni qanchalik bilishlarini aniqlash maqsadida anketa so'rovi hamda ingliz tilidagi ekvivalenti yo'q leksikani qay darajada idrok etishlarini aniqlovchi topshiriqlar bergan natijalarni bayon etadi.

Kalit so'zlar: Ekvivalenti yo'q leksika, antroponim, toponim, so'rovnomada, tajriba-sinov, o'qitish, metodika.

DETERMINING THE LEVEL OF STUDENTS' MASTERY OF THE ENGLISH VOCABULARY (ON THE EXAMPLE OF 7-9 GRADERS OF THE UZBEK SCHOOL)

Annotation

This article talks about the way in which lexical units without an English equivalent are mastered by students of grades 7-8-9 of the Uzbek school. In order to determine how much students know the subject, the questionnaire survey also describes the results that have been given by tasks that determine to what extent they perceive the lexicon, which has no equivalent in English.

Key words: non equivalent lexicon, anthroponymy, toponymy, questionnaire, experiment-testing, teaching, methodology.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ УРОВНЯ ВЛАДЕНИЯ УЧАЩИМИСЯ АНГЛИЙСКОЙ ЛЕКСИКОЙ (НА ПРИМЕРЕ 7-9 КЛАССОВ УЗБЕКСКОЙ ШКОЛЫ)

Аннотация

В данной статье рассказывается о том, как учащиеся 7-8-9 классов узбекской школы освоили лексические единицы, не имеющие эквивалента в английском языке. В нем изложены результаты анкетного опроса с целью определения того, насколько хорошо учащиеся знают предмет, а также задания, определяющие, в какой степени они воспринимают лексику, не имеющую эквивалента в английском языке.

Ключевые слова: безэквивалентная лексика, антропоним, топоним, опрос, эксперимент, обучение, методика.

Kirish. Til o'rganish juda muhim bo'lgan zamonda yashayotgan ekanmiz, ma'lum bir til doirasida o'rganilgan yangi so'z ya'ni leksikani o'quvchi qay darajada o'zlashtirayotgani, uni ongiga singdirayotgani ayni shu til o'quvchilar ongiga o'zlashishi uchun ma'sul bo'lgan pedagogning dars jarayonida aniqlashi muhim bo'lgan vazifalardan biridir. Shu sababli ushbu maqolada e'tiborni leksikani o'zlashtirish darajasini aniqlashga qaratdik.

O'zbek maktablarida o'quvchilarning ekvivalent va noekvivalent leksikani qay darajada tushunishlari va o'zlashtirganliklari, shuningdek, lingvomadaniy bilimlarini tekshirish, o'quvchilarning ingliz tili leksikasini o'zlashtirish darajasini aniqlash maqsadida Qibray tumanidagi 14-maktabining 7-8-9 sinflar o'quvchilari bilan anketa so'rovi hamda topshiriqlar orqali o'quv tajribasi o'tkazildi. O'quvchilarning noekvivalent leksikani yaxshiroq o'zlashtirishlari, bunday leksik birliklarni o'qitish uchun mashqlar to'plami ishlab chiqish, etno madaniy to'siqlarni bartaraf etish uchun ushbu o'quv tajribasi olib borildi.

O'quv tajribasi 2 qismdan iborat bo'lgan anketa savollari va yozma ish ko'rinishida o'tkazildi. Unda Qibray tumanidagi 14-umumta'lim o'rta maktabining 7-8-9 sinflar o'quvchilari ishtirok etdi. Tajribada jami bo'lib 127 ta o'quvchi qatnashdi. O'quv tajribasi 7-9 sinflarning ingliz tili darsi jarayonida dasturga muvofiq ravishda olib borildi.

O'quv tajribasining 1-qismi bo'lgan so'rovnomada quyidagi yondashuvlardan kelib chiqib tuzildi:

➤ So'rovnomada ayrim savollarning variantlari mavjudligi. Bu respondentlarning savollarga oson va aniq javob berishlarini ta'minlashi;

➤ Qolgan savollar respondentlarning mavzu doirasidagi savollarni qay darajada tushunishlari va javob bera olishlari asosida variantlarsiz savol ko'rinishida berildi.

O'quv tajribasining tadqiqot metodi ingliz tilini o'qitish metodikasi bo'yicha ilmiy adabiyotlarning nazariy tahlili hisoblandi. Tadqiqotning yordamchi metodlariga biz anketa savollari va tadqiqot o'tkazilgan ishtirokchilar bilan suhbatni kiritdik.

O'quv tajribasining maqsadi o'zbek maktablari o'quvchilarning ingliz tili yoki adabiyotini o'rganishda ekvivalenti yo'q leksikani o'zlashtirishning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash.

O'quv tajribasining birinchi qismi uchun ingliz tili leksikasi va noekvivalent leksika yuzasidan 6 ta savol berildi. Shu savollardan 3 tasi variantlari bilan taqdim etildi, qolgan 3 tasiga esa o'quvchilarning o'zlari javob yozishi talab etildi.

O'quv tajribasining ikkinchi qismi uchun o'zbek maktablarining 5-9 sinflari ingliz tili darsligidagi noekvivalent so'zlar, noekvivalent so'z birikmalari, atoqli otlar (antroponim), joy nomlari (toponimlar) tanlab olindi. O'quvchilar berilgan ekvivalenti yo'q leksik birliklarning ma'nosini aniqlashlari, atoqli otlarning ma'nosini yoritib berishlari, ularning o'zbek tilida qay tarzda ifodalanishini va joy nomlarining qayerda joylashganini izohlab berishlari kerak edi.

O'quvchilarning ingliz tili leksikasini o'zlashtirish darajasini aniqlash uchun quyidagi savollar variantli hamda variantsiz qilib berildi:

1.Siz shu kungacha o'tilgan mavzular doirasida ingliz tilida qay darajada so'zlasha olasiz?

a)O'tilgan mavzular doirasida bimalol so'zlasha olaman.

b) Lug'at yoki o'qituvchi yordamida fikrimni bayon eta olaman.

c)Ingliz tilida gapirishga qiynalaman.

2.Ingliz tilini o'rganish jarayonida ona tilidan qay darajada foydalanasiz?

a)tarjimadan foydalanmayman

b) tushunishi qiyin bo'lgan so'zlarnigina og'zaki tarjima qilaman

c)so'zlarni qisman tarjima qila olaman

3.O'tilayotgan mavzular yuzasidan lug'at boylingiz o'sib borayotgani sezilyaptimi?

a. ha

b.yo'q

c. qisman

4.Ekvivalenti (tarjimasi) yo'q leksik birliklar deganda nimani tushunasiz?

5.Ingliz tilining o'zbek tilida ekvivalenti yo'q qanday leksik birliklarini bilasiz? (o'tilgan mavzular bo'yicha)

6.O'zbek tilining ingliz tilida ekvivalenti yo'q qanday leksik birliklarini bilasiz? (o'tilgan mavzular yuzasidan)

Birinchi savolga 54% o'quvchilar lug'at yoki o'qituvchi yordamida fikrlarini bayon etishlarini, 45% o'quvchilar esa ingliz tilida gapirishda qiyinchiliklarga duch kelishlarini aytib o'tishdi.

Ikkinchi savolga faqatgina 9% o'quvchi tarjimadan foydalanmasliklarini, 36 % o'quvchi tushunishi qiyin bo'lgan so'zlarnigina og'zaki tarjima qilishlarini, 54 % o'quvchilar esa qisman tarjima qilishlarini aytib o'tdilar.

Uchinchi savolga barcha o'quvchilar lug'at boyliklari o'sib borayotganini ta'kidlab o'tdilar.

To'rtinchi savolga barcha o'quvchilar noekvivalent leksikani izohlashda uni tarjimasi yo'q leksik birlik sifatida ta'riflashgan.

Beshinchi savolga ko'pchilik o'quvchilar ingliz tilining o'zbek tilida ekvivalenti yo'q leksik birliklari sifatida jamiyatda yoshlar orasida mashhur bo'lgan internet, hamburger, online, pizza, America, telegram, wifi, iphone, whats up kabi so'zlarni keltirib o'tganlar.

Oltinchi savolga o'zbek tilining ingliz tilida ekvivalenti yo'q leksik birliklari sifatida esa milliy madaniyatimizga xos bo'lgan sumalak, somsa, palov, chopon, chimildiq, kovush, mahsi, atlas, adras, sunnat to'y, do'ppi, chuchvara, beshik to'y kabi so'zlarni misol qilib berganlar.

So'rovnoma natijasi o'quvchilarning o'rganayotgan tiliga qiziqishi borligini ko'rsatmoqda. Buni biz berilgan javoblar misolida ko'rishimiz mumkin. Shuningdek, ularning qisman bo'lsada lingvomadaniy bilimlarga egaligi so'rovnoma orqali ayon bo'ldi. O'quvchilarning ingliz tili leksikasi ya'ni noekvivalent leksikani o'zlashtirish darajasi yuqori natijalarni ko'rsatmayotgan bo'lsada, ular bu borada bilimga ega ekanliklari ko'rinib turibdi.

O'quvchilarning ingliz tilini o'zlashtirish darajasini anketa so'rovnomasi orqali aniqlab bo'lgach, biz ikkinchi asosiy o'quv tajribasini o'tkazdik.

O'quv tajribasining ikkinchi qismi uchun 4 topshiriqdan iborat bo'lgan vazifa berildi. O'quv materiali sifatida o'zbek maktablaridagi ingliz tili Fly High darsligining barcha sinflaridan so'zlar, so'z birikmalari, antroponim va toponimlar tanlab olindi. Bunga ko'ra o'quvchilar noekvivalent leksikaning ma'nosini aniqlashlari kerak bo'ldi:

1.Quyidagi so'zlarning ma'nosini tushuntirib bering: county, pizza, spaggetti, Miss, Lord, Christmas, elf, Halloween.

2.Quyidagi so'z birikmalarining ma'nosini tushuntirib bering: Sabbath-hours, union Jack, grammar school, double-decker, Thanksgiving day.

3.Quyida keltirilgan tarixiy shaxslarning kimligini ayting: Mark Twain, Beatles, Charlie Chaplin, William Shakespeare, Charles Darwin, Isaac Newton, Alexander Graham Bell, Henry VII, Margaret Thatcher.

4.Quyidagi berilgan joy nomlarining qayerda joylashganligini ayting: London, Big Ben, Houses of Parliament, Los Angeles, Edinburgh, The Statue of Liberty, Florida.

Tanlab olingan so'z va so'z birikmalari ingliz xalqining madaniyati, an'anasi va tarixiga tegishlidir. Antroponim va toponimlar bilan ifodalangan noekvivalent leksika esa ingliz tili va adabiyotini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Noekvivalent leksikaning ma'nosini tushunish, uni o'zbek tilida ifodalay olishni amalga oshirish ustida bajarilgan o'quv tajribasida 7-a, 8-a, 8-b, 8-v hamda 9-a, 9-b sinflaridan jami bo'lib 127 ta o'quvchi ishtirok etdi.

Birinchi topshiriq bo'yicha 42 ta o'quvchi county so'zini graflik deya, 50 ta o'quvchi esa bu so'zni shahar so'zi bilan ifodalashdi va 30 ta o'quvchi bunday so'zni bilmasliklarini aytib o'tishdi.

Pizza so'zini barcha 127 ta o'quvchi pitsa ya'ni yengil tanovul qilinadigan taom deya to'g'ri javob berdilar.

Spaggetti so'zini ham barcha o'quvchilar spagetti ya'ni makaron mahsuloti deya uni o'zbek tilida to'g'ri ifodalay oldilar.

Miss so'zini 74 ta o'quvchi xonim deb atagan bo'lsa, 30 ta o'quvchi uni turmushga chiqqan ayol deb, 23 tasi esa inglizlarda turmushga chiqmagan qizlar shunday atalishini to'g'ri keltirib o'tdilar.

So'rovnoma natijasida Lord so'zi ko'pchilikka notanish ekanligi ayon bo'ldi. O'quvchilarning faqat 10 tasigina bu so'z murojaat shakli ekanligi va lordlar partiyasining a'zosiga nisbatan qo'llanilishini aytib o'tdilar.

Christmas esa ingliz xalqi bayram ekanligini aytib, barcha o'quvchi to'g'ri javob berdi. Ammo uning nima bilan bog'liqligi, nima uchun bunday nomlanishini bilmasliklari ayon bo'ldi.

Elf so'zini ertak qahramoniga bog'lab barcha o'quvchilar to'g'ri javobni berdilar.

Halloween so'zini faqatgina 17 ta o'quvchi to'g'ri izohlab bera oldi, qolganlari esa bu so'zni faqatgina eshitganliklarini bildirib, ammo qanday ma'no anglatishini aytib bera olmadilar.

Ikkinchi topshiriq bo'yicha Sabbath hoursni hech qaysi o'quvchi eshitmaganliklari va bu so'zni bilmasliklari ayon bo'ldi. Bu savolga birona ham o'quvchi javob bera olmadi. Sabbath yahudiylarda shanba, xristianlarda yakshanba kuni bo'lib, Sabbath hours esa vaqtni hech qanday jismoniy mehnat qilmasdan, faqat ibodat bilan o'tkazish uchun mo'ljallangan paytni anglatadi. [1]

Union Jack so'zi garchand baynalminal so'zlardan bo'lmasada, 48 ta o'quvchi Birlashgan Qirollikning davlat bayrog'i shunday atalishini aytib o'tdilar.

Grammar school ni 90 ta o'quvchi grammatika chuqurlashtirilib o'qitiladigan maktab deya yanglish javobni, ulardan qolgan 37 tasigina iqtidorli bolalar maktabi deya to'g'ri javobni berdilar.

Double-decker so'zini 112 ta o'quvchi bilmasliklarini, qolgan 15 tasigina bu 2 qavatli avtobus ekanligini aytib o'tdilar.

Thanksgiving day bayrami haqida faqatgina 10 ta o'quvchi bilishi ayon bo'ldi.

Uchinchi topshiriq bo'yicha berilgan atoqli otlar orasidan eng mashhuri Charlie Chaplin, William Shakespeare va Isaak Newton bo'lib chiqdi. Barcha o'quvchilar ularning birini kino aktyori, ikkinchisini ingliz shoiri va Nyutonni fizik olim sifatida fizika fanidan bilishlarini aytib o'tdilar.

Charles Darwin esa o'quvchilarning biologiya fanidan ma'lum bo'lganligi uchun 112 ta o'quvchi u haqida bilishlari ayon bo'ldi.

Mark Twainni faqat 63 ta o'quvchi yozuvchi deya atadi, qolgan o'quvchilar esa uni tanimasliklarini aytib o'tdilar.

Mashhur Beatles musiqiy guruhini faqatgina 35 ta o'quvchi kimligini to'g'ri aytib berdi.

Alexander Graham Bell va Margaret Thatcher esa kam tanilgan atoqli otlar bo'lib, faqatgina 20 ta o'quvchi ularning kimligini to'g'ri aytib o'tdilar.

Henry VII haqida esa bironta ham o'quvchi to'g'ri javobni bera olmadi.

To'rtinchi topshiriq bo'yicha berilgan joy nomlari ya'ni toponimlardan o'quvchilar orasida eng taniqlisi London

ekanligi ayon bo'ldi. Barcha o'quvchilar uni Angliyaning poytaxti deya javob berdilar. Eng kam mashhur bo'lgani esa Houses of Parliament bo'lib chiqdi. Bu so'zni faqat 10 tagina o'quvchi bilishi ayon bo'ldi. Los Angeles ni 115 ta o'quvchi AQSH ning yirik shaharlaridan, 97 tasi esa Florida ni AQSH ning shtati deb to'g'ri javobni keltirib o'tdilar. Big Ben ni Angliyada joylashganini 98 ta o'quvchi, The Statue of Liberty esa Ozodlik haykali va u Amerikada ekanligini 114 ta o'quvchi izohlab berdi. Edinburgh shahri esa faqatgina 28 ta o'quvchiga tanish ekanligi so'rovnomada natijasida ayon bo'ldi va o'quvchilar uni Shotlandiyaning poytaxti ekanligini javoblarida keltirib o'tdilar.

Har bir topshiriqdagi so'zlar 1 ball bilan baholandi. Ballar qo'shilib o'quvchilar soniga ko'paytirildi. Ulardan nechta to'g'ri va nechta noto'g'ri javob berilgani hisoblab chiqarildi va to'g'ri javoblarning soni har bir sinfdagi o'quvchilarning umumiy soniga ko'paytirilib o'zlashtirish darajasi foizlari aniqlandi.

1-jadval

O'zbek maktablarida 7-9 sinf o'quvchilarining ingliz tili leksikasini o'zlashtirish darajasini aniqlash maqsadida o'tkazilgan o'quv tajribasining sifat va miqdoriy xarakteristikasi

Sinf	O'quvchilarning umumiy soni	Noekvivalent leksik birliklar soni	Jami javoblar soni	To'g'ri javoblar soni	Noto'g'ri javoblar soni	O'zlashtirish darajasining foizi
7-sinf	23	29	667	333	334	49.9 %
8-sinf	57	29	1653	838	815	51 %
9-sinf	47	29	1363	813	550	59.6 %
7, 8 va 9 sinflar	127	29	3683	1984	1699	53.5 %

Quyidagi jadvalda har bir sinf o'quvchilarining 4 topshiriqning har biriga nechta to'g'ri javobni topganliklari aks etgan. Bu orqali biz ularning qaysi bir topshiriqni

yaخشiroq bajarganliklarini, qay bir yo'nalishda ko'proq bilimga ega ekanliklarini va har bir sinf o'quvchilarining ingliz tili leksikasining o'zlashtirish darajasini bilib olamiz.

2-jadval

Har bir sinf o'quvchilarining ingliz tili leksikasini o'zlashtirish darajasi

Sinflar	Har bir topshiriqda berilgan noekvivalent leksika	7a	8a	8b	8v	9a	9b
O'quvchilar soni		23	19	18	20	23	24
1-topshiriq	8	118	82	76	115	117	140
2-topshiriq	5	8	11	14	14	38	25
3-topshiriq	9	129	73	89	93	129	121
4-topshiriq	7	98	83	81	84	119	124

Tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, noekvivalent leksikaning ma'nosini ochib berishda o'quvchilar so'zning ma'nolarini noaniq anglaydilar, shuningdek, qisman tushuna oladilar.

Demak, anketa so'rovnomasi va topshiriqlar asosida o'tkazilgan o'quv tajribasidan quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

1.O'zbek o'quvchilari noekvivalent leksikani o'zlashtirishda ko'pgina qiyinchiliklarga to'qnashadilar.

2.Bu qiyinchiliklar etnomadaniyat realiyalar orqali yuzaga keladi.

3.Ingliz tilidagi noekvivalent leksikaning ma'nosini ochib berishda o'quvchilar o'zlarining hayotiy tajribasidan kelib chiqib xatoliklarga yo'l qo'yanlar, noekvivalent leksikani aniq tushunmaydilar.

4.Bu qiyinchiliklar o'zbek o'quvchilarning ingliz tilidagi asar, hikoya, matnlarini o'qishga yetarli darajada tayyor emasliklari bilan bog'liq.

Yuqorida sanab o'tilgan qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun noekvivalent leksikani o'zlashtirishda, ingliz tili darslarida noekvivalent leksikani o'rganishni kuchaytirish maqsadida mashqlar to'plami ishlab chiqish zarur hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

- Butayev Sh. Inglizcha-o'zbekcha, O'zbekcha-inglizcha lug'at 80000 so'z.-T.: O'qituvchi, 2013, 880 b.
- Cambridge Advanced Learner's Dictionary, 4 th edition (software version), 2017
- L. Jurayev [va boshq.]. Fly High English 9.- T.: Yangiyo'l Poligraf Servis, 2014- 176 b.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary, 10 th edition (software version), 2005
- Xan S., Kamalova L., Jo'rayev L. Fly High English 8.- T.: O'qituvchi, 2014-160b.
- Xan S., Kamalova L., Jo'rayev L. Teen's English 7.- T.: O'zbekiston, 2019-160 b.
- Хашимова Д.У. Изучение безэквивалентной лексики русского языка. Автореф. дисс...канд.пед.наук, Ташкент, 1993.
- Хашимова Д.У. Лингводидактические основы изучения лакун в контексте современного функционирования русского языка и межъязыковых взаимодействий. Автореф. дисс...док.пед.наук, Ташкент, 2007.
- <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/head>
- www.englishlexicology.blogspot.com